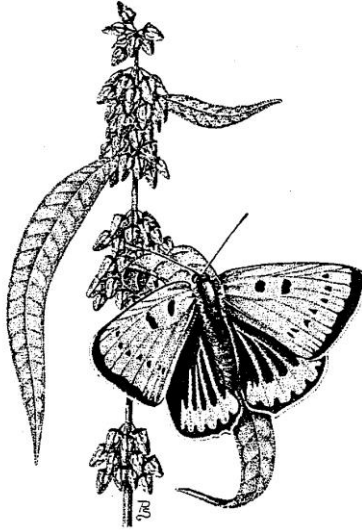

19^e jaargang
maart 2015

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging.

VOORWOORD

Beste lezers,

Na opnieuw een zachte winter en nu al temperaturen van rond de vijftien graden heb je het idee dat het vlinderseizoen alweer begonnen is. Jannie en ik zijn dit winterseizoen voor het onderzoek naar vlinders geweest in West-Papua en in Kameroen (zie **foto's bl. 18**) en dan denk je bij thuiskomst uit de tropen elke keer een temperatuurschok te krijgen en je vreest de Elfstedentocht gemist te hebben. Niets was minder waar, geen ijs en de winterjas hoefde nauwelijks aan bij terugkomst in Nederland. Het voorjaar lijkt ook weer vroeg te beginnen en dan krijg je weer zin in het komende vlinderseizoen. Zeker wanneer je verderop in deze Flinterwille de aankondigingen leest van onze excursies in het komende periode. Jullie zijn van harte welkom op excursies naar het Drents-Friesche Wold, de Kiekenberg, de Deelen en we gaan weer eens een eiland bezoeken, namelijk Schiermonnikoog. Voor elk wat wils denk ik en daarnaast is er nog de nationale nachtvlinder nacht en een excursie om bladmijnen en rupsen te zoeken in het najaar.

Op de komende voorjaarsbijeenkomst in de Fûgelhelling in Ureterp op donderdag 16 april wil ik in elk geval met jullie van gedachten wisselen over het idee om een vervolg te geven aan Dagvlinders in Fryslân. Hierin is de inventarisatie weergegeven van de dagvlinders in onze provincie tot en met het jaar 2000. Ik denk dat het tijd wordt om daar een vervolg aan te geven, want er is ongetwijfeld sindsdien alweer veel veranderd. Uiteraard zal een vervolg minder inspanning vragen, want soortbeschrijvingen, historie en landschappen zijn al uitgebreid aan bod gekomen in Dagvlinders in Fryslân. En wat nog belangrijker is: door internetsites zoals Waarneming.nl blijkt er al een schat aan gegevens uit Friesland beschikbaar te zijn uit de periode na 2000, zodat we niet vanaf “nul” hoeven te beginnen. Op de voorjaarsbijeenkomst zullen we hier voorbeelden van laten zien. We moeten eens gaan nadenken welke periode we gaan nemen: van 2000 - 2010 of van 2010 – 20120, of beide? De komende tijd moeten we hier maar eens mee aan de slag; onze werkgroep telt zo langzamerhand zoveel leden, dat we met elkaar zo'n klus moeten kunnen doen.

Ik hoop veel van onze leden te ontmoeten op 16 april.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Aankondiging Voorjaarsbijeenkomst		3
Verslag Najaarsbijeenkomst 2013	Gerard Bergsma	4
Excursie Drents-Friesche Wold 2 mei		9
Excursie Kiekenberg 6 juni		10
Excursie Schiermonnikoog 18 juli		11
Excursie De Deelen 15 augustus		12
Nationale nachtvlindernacht 11 september		13
Bladmijnen + rupsenexcursie 26 september		13
Insectenwerkgroep KNNV Drachten		13
Waarnemingen doorgeven	Gerrit Tuinstra	14
Kleurenfoto's		15 t/m 18
De populatie van de Sleedoornpage in Wolvega	Siep Sinnema	20
Oproep Coleophora artemisicolella	Gerrit Tuinstra	21
Friese natuurboekjes	Sake P.Roodbergen	22
Terugblik op een jaar rond vlinderen in mijn tuin.	Jan Brinkgreve	23
Inventarisaties nachtvlinders in 2014	Gerrit Tuinstra	25
Bijeengelezen	Siep Sinnema	31
Ledenmutaties		32
Belangrijke data		33

Aankondiging voorjaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **donderdag 16 april 2015** in het pand van **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's avonds om 20.00 uur.

De indeling van de avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag najaarsbijeenkomst van 19 november 2014.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.
5. Presentatie bijzondere waarnemingen 2014 (Gerrit Tuinstra).
6. Pauze.
7. Presentatie over het kweken van rupsen (Anneke van der Veen).
8. Vertoning van een deel uit de Engelse film van de BBC over dag- en nachtvlinders met als titel "*Springwatch Guide to Butterflies*".
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dvd's of usb-sticks met foto's hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 10,00 per jaar) kan tijdens de pauze van de bijeenkomst worden voldaan bij onze penningmeester, Luit de Zee.
Overmaken kan ook naar rekeningnummer NL68 INGB 0007 2232 59 ten name van L. de Zee te Joure.
- Aan het eind van het vlinderseizoen verzoeken wij u vriendelijk uw gegevens in Excel in te voeren en het totaalbestand ten behoeve van de **vlinderdatabase Friesland** en de **landelijke database Noctua** te mailen aan Gerrit Tuinstra (g.tuinstra14@gmail.com). Voor de excel-file (het opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Gerrit Tuinstra die dit bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - Secretaris.

De najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op woensdag 19 november 2014 in de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 21 leden plus enkele gasten. Afmelding wegens verhindering waren er van Siep & Jannie Sinnema, John Boosman, Hans Bijl, Anja Kerkhof en Wiebe Poppe.

1. Door ziekte van Siep Sinnema zit Gerard Bergsma de vergadering voor ; hij opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Bij het drukken van de Flinterwille heeft de drukker bij een tiental exemplaren helaas een fout gemaakt, waarbij de tekst van de vorige Flinterwille van maart 2014 is gebruikt. Het bestuur heeft dit direct door middel van een melding op de website van de Vlinderwerkgroep bekend gemaakt en telefonisch getracht te achterhalen waar de foutieve exemplaren terecht waren gekomen. De gedupeerden hebben, voor zover gemeld of bekend, inmiddels allemaal een nieuwe correcte Flinterwille ontvangen. Excuses voor deze vervelende situatie.

De zomer en vooral de nazomer tot en met oktober bracht veel mooi weer met veel vlinders. Volgens de Vlinderstichting zijn er zelfs in het weekend van 1 en 2 november nog zo'n 2000 dagvlinders via de invoerportalen *Waarneming.nl* en *Telmee.nl* gemeld, waaronder Atalanta, Dagpauwoog, Kleine vos, Klein koolwitje, Bont zandooogje, Gehakkelde aurelia, Landkaartje (3e generatie) en Oranje luzernevlinder. Gerard Bergsma zag op 18 september op de Schaopedobbe bij Elsloo nog 7 verse exemplaren van het Icarusblauwtje plus 7 verse exemplaren van de Bruine vuurvlinder; beide soorten hoogstwaarschijnlijk een derde generatie, wat voor Nederland en Friesland in het bijzonder zeer opmerkelijk is.

Ook de trekvlinders lieten zich dit jaar zien, zoals in juli de sensationele Oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*). Marijke Pemmelaar (die er straks iets over zal vertellen en laten zien) en Gerrit Tuinstra slaagden erin foto's van deze bijzondere vlinder te maken. Ook de Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) werd in aantal op enkele plaatsen in Friesland (Hemrik, Lauwersmeer, Opende, Leeuwarder Bos en Terschelling) waargenomen.

Alle geplande excursies gingen door, zelfs de avondexcursies met als topper de excursie Diakonievène, Catspoele en Delleboersterheide van 19 juli met een dagtemperatuur van 35 graden Celsius en 's nachts ruim 25 graden. Er werden met twee lampen 124 soorten macronachtvlinders gescoord, waaronder een nieuwe soort voor Nederland, namelijk de Maagdenuil (*Eucarta virgo*). De Friese naam van deze vlindersoort wordt "famme-ûltsje". Kijk voor een uitgebreide beschrijving van deze vlindersoort in de pas verschenen Flinterwille (oktober 2014) op bladzijde 21 en voor de foto op pagina 15.

In zijn voorwoord in de Flinterwille oppert Siep Sinnema, of het geen tijd is om weer eens aan een nieuwe dagvlinderatlas te gaan werken. De vorige atlas

(*Dagvlinders in Fryslân*) dateert al van het jaar 2000 als resultaat van het uitgebreide onderzoek in de jaren negentig van de vorige eeuw. Met een nieuw onderzoek kunnen we de veranderingen in de dagvlinderstand van Friesland aan het licht brengen. Wordt vervolgd.

Er zijn nog exemplaren van '*Dagvlinders in Fryslân*' bij het bestuur van de Vlinderwerkgroep te verkrijgen. Ze kosten € 5,00 per stuk. Er kunnen ook meerdere exemplaren worden afgenomen.

2. Verslag voorjaarsbijeenkomst 2014.

Er zijn geen opmerkingen.

3. Mededelingen en ingekomen stukken.

Er zijn geen mededelingen.

Als ingekomen stukken meldt de secretaris nieuwsbrieven van het EIS (Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden - Naturalis Leiden) en van de Vlinderwerkgroep Drenthe. Tevens ontving het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland van de Vlinderstichting het boekje "*Vlinders volgen voor betere bescherming*" (een samenvatting van een aantal belangrijke resultaten van 25 jaar vlinderonderzoek, onder andere gebaseerd op de gegevens van het Landelijk Meetnet Vlinders) en het proefschrift "*Tracking butterflies for effective conservation*", beide geschreven door Chris van Swaay, onderzoeker van de Vlinderstichting. Mede hierdoor is Chris van Swaay op 31 oktober gepromoveerd tot doctor aan de Universiteit van Wageningen.

De ingekomen stukken liggen ter inzage op de bestuurstafel.

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Avion Eizenga heeft tijdens haar vakantie in Hongarije Snuitvlinders (*Libythea celtis*) gezien en gefotografeerd. Ze heeft deze waarneming gemeld bij de Vlinderstichting.

Mariske Pemmelaar heeft op 11 en 12 juli op de door haar gelopen 'Hulstreedroute' maar liefst 26 soorten dagvlinders geteld. Op 11 en 12 juli stuitte ze eveneens op twee exemplaren van de Oostelijke vos, die ze wist te fotograferen en te filmen. Ze laat deze opnamen op het scherm zien. Op 17 en 28 september zag ze aan de Tjonger (ter hoogte van Delleburen/Schuregaasterveld) nog enkele Bruine vuurvlinders.

Jeroen Breidenbach en Merel Zweemer verzorgen met beeldmateriaal een bijdrage over het Leeuwarder Bos (gesitueerd aan de noordkant van de stad). Zij inventariseren daar al een aantal jaren met groot succes de diverse natuuraspecten van het gebied. Zo ook het onderzoek naar nachtvlinders, waarvoor zij het terrein van een oude camping gebruiken. Hun presentatie heet '*Drie jaar nachtvlinders in het Leeuwarder Bos (2012-2014)*'. In 2012 zijn zij ter plekke gestart met een nulmeting. Hierbij stelden zij zichzelf drie onderzoeksvragen. Ten eerste: hoeveel

soorten nachtvlinders komen er in het Leeuwarder Bos voor (periode 2012-2014)? Ten tweede: in hoeverre kan de intensiteit van de vliegtijd van een nachtvlindersoort in het Leeuwarder Bos worden herleid uit het vangen en tellen ervan? Ten derde: in hoeverre hebben weersomstandigheden binnen en tussen de jaren 2012 en 2014 invloed op de soorten nachtvlinders op de vanglocatie in het Leeuwarder Bos? Meerdere nachtvlindersaars hadden gezegd, dat hun methodiek geen interessante data zouden opleveren. Jeroen en Merel hebben echter gekeken in hoeverre hun data de vliegtijd van soorten nachtvlinders weergeeft en hoe dit zich verhoudt tot de landelijke gegevens van dezelfde soorten. Er is nauwelijks literatuur te vinden over hoe het weer zich verhoudt tot de vangsten van een nacht. Daarom hebben zij op de vangdagen de weersomstandigheden bijgehouden om achteraf te kunnen aantonen dat er wel degelijk verschillen tussen de jaren en de vangsten kunnen zijn. Merel vertelt het nodige over het nachtvlinders op de vanglocatie en Jeroen gaat vervolgens door over de resultaten van de vangsten. Hij legt de door hen gehanteerde ‘*Chao-formule*’ uit, waarmee het aantal gevangen soorten nachtvlinders in totaal en per familie (voor het Leeuwarder Bos) in een percentage kan worden uitgedrukt. Er zijn in deze jaren meer soorten uilen gevangen (94 stuks) dan spanners (66 stuks). Hij gaat in op de 10 meest gevangen soorten nachtvlinders en de landelijke vliegtijden versus de vliegtijden van deze soorten in het Leeuwarder Bos. Dat doet hij aan de hand van grafieken en het klopt helemaal; de vliegtijden komen vrijwel overeen! Zand- en veengronden bevinden zich op zo’n 10 kilometer afstand oostelijk van het Leeuwarder Bos. Daarom hebben Jeroen en Merel ook gekeken naar de vlindersoorten van zand- en veengronden; deze beschouwen zij als zwerfende soorten.

In de toekomst willen ze gevangen vlinders markeren met nummers, zodat ze kunnen vaststellen welke nieuw zijn. Hierdoor worden dubbeltellingen voorkomen en kan dus exact worden geteld. Verder overleggen ze met de Gemeente om een grotere diversiteit in het Leeuwarder Bos te bewerkstelligen. Dit zal dan naar verwachting weer leiden tot een grotere variatie in flora en fauna. Verder oriënteren Jeroen en Merel zich op het project “*licht op natuur*”, waarbij wordt onderzocht wat de diverse soorten kunstlicht (wit, groen en rood) van invloed zijn op nachtvlinders. Een ander belangrijke activiteit van Jeroen en Merel is om educatie te geven aan kinderen. De inhoud van deze presentatie zal worden geplaatst in de nieuwe “*Twirre*” van aankomende decembermaand.

Johan Meijer heeft 4 á 5 Glasvleugelpijlstaarten (*Hemaris fuciformis*) in zijn tuin gezien.

Hessel Hoornveld laat een aantal foto’s van poppen, rupsen en imago’s van diverse soorten nachtvlinders (macro’s en micro’s) zien, die hij tijdens excursies van de Vlinderwerkgroep en op Terschelling heeft gemaakt. Achtereenvolgens: Egale wortelmot (*Dichrorampha sedatana*), Prachtmot (*Oncocera semirubella*), Klein visstaartje (*Nola cucullatella*), Witte wilgenkokermot (*Coleophora albidella*), Ringelrups (*Malacosoma neustria*), Purperuiltje (*Phytometra viridaria*), Schijn-nonvlinder (*Panthea coenobita*), Rode dennenlotboorder (*Rhyacionia*

pinicolana), eitje + imago van Wilgentandvlinder (*Notodonta tritophus*), Heidepistoolmot (*Aristotelia ericinella*), Kroonvogeltje (*Ptilodon capucina*), Aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*), Zilveren maan (*Boloria selene*), Grote vuurvlinder (*Lycaena dispar*), Paddenstoeluil (*Parascotia fuliginaria*).

Abel Jagersma: 3 leuke soorten nachtvinders voor Groningen: Gelduil (*Polychrysia moneta*), Witband-silene-uil (*Hadena compta*), Egale bosrankspanner (*Horisme tersata*).

Andy Saunders had het afgelopen jaar de volgende interessante nachtvinders in zijn lichtval gehad : Lindeknotsvlinder (*Plagodis dolabraria*), Gestreepte tandvlinder (*Drymonia dodonaea*), Moeras-w-uil (*Lacanobia splendens*), Witband-silene-uil (*Hadena compta*) voor de vierde keer, Dwergstipspanner (*Idaea fuscovenosa*) dit jaar drie keer in eigen tuin, Meldedwergspanner (*Eupithecia simpliciatata*) in 2006 en nu wederom, Goudvenstertje (*Plusia festucae*), Goudgele boorder (*Gortyna flavago*), Witte eenstaart (*Cilix glaucata*), Zuidelijke bandspanner (*Nycterosea obstipata*), een trekvlindersoort.

Judith Bouma meldt een geweldig jaar voor de Veenhooibeestjes met een piek van 538 exemplaren op één dag. Ze kon zelfs een paring van Veenhooibeestjes fotograferen wat haar nog niet eerder was gelukt. Judith laat ook beelden zien van de ontwikkelingsstadia (> ei > rups > pop > imago) van de Hermelijnlvlinder (*Cerura vinula*).

Anneke van der Veen laat een door haarzelf gemaakt filmpje van de vervelling van een rups zien.

5. Pauze.

6. Presentatie over de familie van de Dwergspanners (*Eupithecia*) door Gerrit Tuinstra.

De titel van de presentatie luidt: **Het Genus *Eupithecia*, dwerg- of bloemspanners; een lastige groep!** Gerrit laat eerst een aantal foto's van dwergspanners en hun rupsen zien en vervolgens overzichten van de variatie aan dwergspanners zoals ze worden afgebeeld in diverse nachtvlinderboeken. Dan denk je meteen, dat is niets voor mij, want de vlindertjes lijken behoorlijk op elkaar en ze zijn klein en praktisch allemaal grijs of bruin van kleur.

Maar Gerrit laat hulpmiddelen zien, waarmee je de determinatie van de soorten ter hand kunt nemen. Door Rob de Vos (een erkende Nederlandse nachtvinderspecialist) is in het jaar 2000 een *Eupithecia*-project gestart. Er zijn drie brochures met uitleg over de dwergspanners van zijn hand verschenen. In deel 1 worden de eenvoudige soorten beschreven; in deel 2 de herkenbare, doch wat moeilijker soorten en in deel 3 de echt moeilijke soorten. Van de 319 in Nederland voorkomende soorten spanners zijn 53 soorten als dwergspanner (de "Eupi's") aan te merken. In Friesland komen 44 soorten dwergspanners voor.

Met enige ervaring en verdieping in de soorten (en natuurlijk met fatsoenlijk uitzierende exemplaren - dus niet in afgevoegen staat verkerend) kan een redelijk

deel van de dwergspanners op naam worden gebracht. Diverse kenmerken zijn van belang voor de determinatie. Deze zijn: houding in rust - formaat - vleugelvorm - kleur - tekening, o.a. de stigmavlek (klein/groot, rond/smal) - soms bepaalde details, zoals stip op thorax, beharing (kammetjes) en sprieten/palpen. Hierop laat Gerrit een aantal voorbeelden zien van soorten dwergspanners, waarop de diverse kenmerken (zoals hiervoor aangegeven) van toepassing zijn. In de foto's heeft hij met rode strepen of pijlen aangegeven, waar je op moet letten om tot een correcte determinatie van de soort te komen. Voor de sterk op elkaar gelijkende soorten Vlasbekdwergspanner (*Eupithecia linariata*) en Vingerhoedskruiddwergspanner (*Eupithecia pulchellata*) geeft Gerrit met de foto's van beide dwergspanners naast elkaar duidelijk het beste kenmerk aan om ze onderling te kunnen onderscheiden plus nog een aantal andere verschillen. Dat maakt het een stuk gemakkelijker; vooropgesteld dat je een vers (niet afgevlagen) exemplaar op naam wilt brengen. Dat is wel een voorwaarde, anders wordt het een stuk lastiger!

Daarna behandelt Gerrit een drietal zeer moeilijke, sterk op elkaar gelijkende soorten, namelijk de Griuze dwergspanner (*Eupithecia subfuscata*), de Guldenroededwergspanner (*Eupithecia virgaureata*) en de Lariksdwergspanner (*Eupithecia lariciata*). Hij geeft via tekeningen de onderscheidende kenmerken weer van deze drie soorten en dat moet in de praktijk kunnen helpen. Gerrit sluit zijn verhaal af met een drietal foto's van mooie dwergspanners, die duidelijk herkenbaar zijn. De witvlakdwergspanner (*Eupithecia succenturiata*), de Fruitboomdwergspanner (*Eupithecia insigniata*) en de Wederikdwergspanner (*Anticollix spargata*). Deze zijn gemakkelijk op naam te brengen.

Gerrit zal zijn presentatie op de website van de Vlinderwerkgroep Friesland plaatsen, zodat voortaan iedereen met de "Eupi's" uit de voeten kan.

7. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag. De vertoning van de BBC-film "*Springwatch Guide to Butterflies*" wordt verplaatst naar de voorjaarsvergadering van 2015.

8. Sluiting.

Gerard Bergsma sluit de bijeenkomst en wenst iedereen een goede reis naar huis.

Zaterdag 2 mei 2015: dag- en nachtvlinderexcursie in het Drents-Friese Wold bij Appelscha.

Aanvang: **13.30 uur**. Plaats van samenkomst: Bezoekerscentrum Drents-Friese Wold aan de weg van Drachten richting Emmen (N381) ter hoogte van het kruispunt bij Appelscha. Komt u vanuit de richting Drachten, dan rijdt u tot aan de stoplichten op het kruispunt (ter hoogte van Appelscha) en sorteert u rechts voor om in westelijke richting af te slaan richting Elsloo (NB: dus niet linksaf naar Appelscha!). Vrijwel meteen nadat u rechtsaf bent gegaan, ziet u direct aan uw linkerhand het bezoekerscentrum liggen. U neemt de tweede afslag naar links en rijdt dan recht op het bezoekerscentrum af. Er is ruim voldoende parkeergelegenheid. In het bezoekerscentrum kunt u ook eten en drinken bestellen, want er is een klein restaurantje in gevestigd. Wanneer u eerder komt dan 13.30 uur kunt u ook het bezoekerscentrum van binnen bekijken. Er is van alles te zien en te koop (boeken en natuurspullen).

Het Drents-Friese Wold is een Nationaal Park van grote allure en behoeft eigenlijk geen betoog. Het wordt beheerd door Staatsbosbeheer. De kern van het park bestaat uit een uitgebreid stuifzandgebied (het *Aekingerzand*) gelegen aan de grens met Drenthe. In 1990 is Staatsbosbeheer gestart om circa 200 hectare bos rond het *Aekingerzand* te kappen om zo het ecologisch belangrijke stuifzand levensvatbaar te houden. Uiteindelijk wordt het een afwisselend landschap met voedselarme bossen, stuifzanden, natte en droge heide, vennen en schrale graslanden. Kortom een dynamisch voedselarm landschap. Voor stuifzandgebieden geldt dat ze een unieke en zeldzame natuur met een eigen micro(woestijn)klimaat hebben. De temperatuur kan er op zomerse dagen extremer variëren, dan in de omringende gebieden. Het *Aekingerzand* is het enige grote stuifzandgebied van Noord-Nederland en is daardoor zeer waardevol. Niet alleen vanwege het voorkomen van bijzondere en zeldzame planten, dieren (vogels, amfibieën, reptielen) en insecten, maar ook vanuit cultuurhistorisch oogpunt. Het gebied is in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als speciale beschermingszone voor heide, voedselarme veentjes, schraallanden, oeverkruiden en voor de kamsalamander. Door het kappen van overwegend monotoon en enig exotisch naaldbos (uitbannen van luwtewerking) en het realiseren van bepaalde natuurontwikkeling kunnen de voor het *Aekingerzand* geschikte milieus worden hersteld naar de kenmerken van een levend stuifzandmilieu. Uitgebreide bossen en heidevelden omgeven het gebied.

De excursie begint vanaf de parkeerplaats bij het bezoekerscentrum. We krijgen gezelschap van deelnemers van een nachtvlindercursus van het IVN. Tevens bestaat de mogelijkheid, dat er gasten vanuit het bezoekerscentrum aan de excursie meedoen, omdat ze geïnteresseerd zijn in vlinders. We brengen eerst een bezoek aan heideterrein '*Hildenberg*' en '*t Grootte Veen*', daarna wandelen we door naar de

oostkant van het *Aekingerbroek* (het brongebied van de Vledder Aa) en vervolgens naar het *Aekingerzand*. Als het weer meezit, wordt het een prachtige tocht.

In de vooravond gaan we naar *De Bongerd* (met parkeergelegenheid voor auto's) en de *Kraaiheidepollen* plus het *aangrenzende venntje* aan de overkant (oostkant) van de N381 om te speuren naar schemeringvlinders.

Later op de avond gaan we op diverse plekken lichten en smeren. In deze omgeving is nergens stroom voorhanden, behalve bij het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer. Aggregaten en op accu's werkende lichtvallen zijn dus noodzakelijk. Wellicht plaatsen we ook een lamp + bemanning bij het bezoekerscentrum zelf.

Contactpersoon: Gerard Bergsma. Tel. 0516-432414 of 0612138416

Zaterdag 6 juni: Excursie Kiekenberg, middag- en avondexcursie.

Middagexcursie: aanvang 14.00 uur.

Verzamelaarsplaats: parkeerplaats op de splitsing de Buitenweg en de Siebe Annesweg, km-hok 201-552.

Twee jaar geleden zijn we al eens op De Kiekenberg geweest. Destijds waren we er in augustus. Het weer was toen niet optimaal. Vlak voor aanvang van de excursie viel er nog een flinke regenbui. Hopelijk treffen we dit jaar beter weer. Dan kan ook de avondexcursie doorgaan, die in 2013 niet doorging vanwege de lage temperatuur.

De Kiekenberg is een rivierduinenlandschap/beekdallandschap, voornamelijk bestaande uit zand dat tijdens het einde van de laatste ijstijd uit de toen drooggevalle rivier de Tjonger werd geblazen en in de directe omgeving weer werd afgezet. De Kiekenberg ligt op een dekzandrug die zich uitstrekt van Mildam tot Hoornsterzwaag even ten oosten van Nieuwehorne.

De Tjonger was vroeger een natuurlijke grens. Vanaf twee langs de Tjonger gelegen stuifduinen, de Kiekenbergen, kon men de doorwaadbare plaatsen goed in de gaten houden. De eerste sporen van menselijke bewoning in deze omgeving dateren van rond 11.000 v. Chr. Van oudsher zijn er op de Kiekenberg heidevelden, houtwallen en roggeakkertjes geweest. Ook Romeinen zijn hier aanwezig geweest. Het bewijs daarvan vormt de Romeinse schatvonst aan de Tjonger. Deze vondst, die bij het ploegen tevoorschijn kwam, omvatte een 14-tal Romeinse munten, die thans in het Fries Museum worden bewaard. De oudste munt dateert van ongeveer 100 jaar voor Christus. Bij een in 1942 uitgevoerd archeologisch onderzoek zijn resten gevonden van een kapelletje uit de 12e of 13e eeuw. Volgens sommige verhalen heeft de Grote Kiekenberg haar naam te danken aan de beide reuzen Manke Meine en Kromme Knilles die eertijds de Boorne groeven. Op een gegeven moment wierp één van de reuzen enkele handen vol zand in zuidelijke richting. "Kiek 'n berg" zei hij tot z'n makker.

Het terrein is vrij sterk geaccidenteerd. Het hoogste punt ligt op 5 meter + NAP. Het bos bestaat uit ouder eikenhakhout met o.a. lijsterbes, sporkehout, hondsrös,

gewone vlier en eenstijlige meidoorn dat voor een groot deel is omgevormd tot opgaand bos en plaatselijk is verjongd met grove den. Verder is er in het kader van de ruilverkaveling bos aangeplant.

Door de grote afwisseling in reliëf en droge en natte gebieden is er een grote verscheidenheid aan planten. Opvallend zijn de vele varens. De heide bestaat naast struikheide en gewone dophei. Op de hogere delen groeit kraaiheide en op de natte plekken lavendelheide. Op de vochtige plaatsen groeit kleine zonnedauw, bruine en witte snavelbies, veenbies, veenpluis en eenarig wollegras. Daarnaast komen ook beenbreek en klokjesgentiaan voor. Verder zijn er meerdere zeldzame mossorten gevonden.

De bossen zijn rijk aan broedvogels, de wielewaal is een van de opvallendste soorten. Er leven ook reeën en dassen en zowel adder, ringslang als gladde slang zijn waargenomen, al is de laatste soort zeer zeldzaam waargenomen. Wat insecten betreft is er vrij weinig onderzoek verricht. Voor ons een mooie gelegenheid om eens te kijken wat er allemaal rondfladdert.

Afgelopen winter is er druk gewerkt aan het weghalen van populieren. Door het kappen van de populieren worden de oorspronkelijke lanen met weerszijden dikke eikenbomen meer zichtbaar. Naast het opknappen van de lanen is Staatsbosbeheer hier ook druk bezig geweest met het verwijderen van de bos opslag op de heideterreinen. Deze werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers uit de omgeving onder begeleiding van Staatsbosbeheer.

Avondexcursie: 's avonds zoeken we in de buurt een geschikte locatie om te lichten.

Contactpersoon: Luut de Zee, tel. 0513-795028 of (in het veld) mobiel 06-50656442.

Zaterdag 18 juli: Excursie Schiermonnikoog

Het is alweer jaren geleden dat we een excursie organiseerden naar een van de Waddeneilanden. Dat was op 16 en 17 juni 2007. De deelnemers weten het vast nog wel: bij aankomst waren er zware buien en ook tijdens de middagexcursie was het niet ideaal, met harde wind. We hopen dat het weer tijdens de excursie naar Schiermonnikoog, op zaterdag 18 juli 2015, wat beter is. De excursie naar Ameland was zowel overdag als 'avonds/'s nachts. We hadden toen een auto met aanhanger met de apparatuur mee op de boot. Omdat op Schiermonnikoog geen auto's toegestaan zijn, hebben we ervoor gekozen deze excursie alleen overdag plaats te laten vinden.

Voor deze excursie nemen we de boot (Veerhaven Lauwersoog) van 9.30 uur. Deelnemers kopen voor zichzelf een ticket voor de veerboot. Dit kan ter plaatse, maar het is ook mogelijk om via internet een e-ticket te kopen (beide keren €15 voor een retour). We verzamelen in de veerhaven, voor het gebouw van rederij Wagenborg (waar tickets verkrijgbaar zijn). Het tijdstip van verzamelen ligt tussen 9.00 en 9.15 uur. Er is op verschillende locaties parkeergelegenheid, bv. in de

de veerhaven in de parkeergarage (betaald parkeren).

Na de overtocht van ongeveer 45 minuten komen we aan op Schiermonnikoog. Vanaf de boot lopen we naar fietsverhuur Soepboer, aan het begin van de veerdam, waar een ieder voor zichzelf een fiets huurt. De huurprijs voor een “luxe fiets met versnelling” bedraagt €9 per dag. Een fiets meenemen op de boot kan natuurlijk ook (tegen een meerprijs van €9,30).

Rond kwart voor elf vertrekken we vanaf de fietsverhuur, voor een tocht over het eiland. We kunnen verschillende delen van het eiland bekijken en (korte of langere) wandelingen maken om naar vlinders te kijken. De exacte route en te bekijken gebieden zullen ter plaatse bepaald worden, afhankelijk van de weersomstandigheden. Bij mooi weer kunnen we bv. de kwelders bezoeken en anders de wat bosrijkere delen en/of de duingebieden.

Een ieder zorgt voor zijn/haar eten en drinken, voor zowel koffiepauze, lunch als diner.

We nemen de laatste boot terug naar Lauwersoog. Deze vertrekt om 19.30 uur van Schiermonnikoog.

Contactpersoon: Gerrit Tuinstra; 0512-518246 of 06-13684171.

15 augustus: De Deelen, middag- en avondexcursie

Middagexcursie: aanvang 14.00 uur.

Plaats van samenkomst: we verzamelen op het parkeerterreintje (Amersfoortcoördinaat: 190.8-559.2) langs de ringvaart, aan de zuidkant van het gebied. Deze is te bereiken langs de Hooivaartsweg. Dit is een doodlopende weg en eindigt bij het parkeerterreintje, waar de weg overgaat in het fietspad in westelijke richting.

De Deelen is een laagveenontginningsgebied met veel petgaten met moerasvegetaties en hier en daar opgaande struwelen. Daarnaast liggen er in het gebied diverse schrale graslanden.

Omstreeks 1920 begonnen hier de eerste veenarbeiders met de veenwinning voor de productie van turf. Door het afgraven van het laagveen ontstond een doolhof van petgaten en legakkers. De sporen van afgraving zijn nog duidelijk zichtbaar. De petgaten worden van elkaar gescheiden door smalle ribben (landstroken waar het veen op te drogen werd gelegd). Op deze ribben groeien nu riet, elzen en wilgen. Binnen de begrenzing van het gebied vinden we verder enkele hooigraslanden. Het vele water van De Deelen oefent een grote aantrekkingskracht uit op watervogels. Mede door de aanwezigheid van zeldzame soorten als de zwarte stern, de purperreiger en de bruine kiekendief, heeft het natuurgebied de internationale status van Wetland verworven.

Het gebied is grotendeels in bezit van het Staatsbosbeheer. Van dit gebied is 514 ha aangewezen als Vogelrichtlijngebied, zodat het deel uitmaakt van het door Europa beschermde natuurnetwerk Natura 2000.

In de schraallanden komen soorten voor als klokjesgentiaan en Spaanse ruiter.

De kleinschalige verving die in dit gebied plaatsvond is tot na de tweede

wereldoorlog doorgedaan. Daarna hebben andere brandstoffen de turf verdrongen en is dit gebied blijven liggen zonder dat er weer grasland van werd gemaakt. Door jarenlang geen bewerking uit te voeren en slechte bereikbaarheid is in dit waterrijke gebied een rijk en veelal ook uniek natuurgebied ontstaan.

Er wordt nog steeds veen gewonnen (voor de productie van potgrond) waarbij nieuwe petgaten ontstaan. Zodoende wordt dit laagveencomplex gekenmerkt door een naar verhouding groot oppervlak aan open water en de jongere stadia in de successiereeks van open water naar land.

Wat dagvlinders betreft heeft De Deelen met aangrenzende gebieden in het verleden bijzondere soorten gehuisvest, zoals de Grote vuurvlinder en de Aardbeivlinder, maar naar die soorten zullen we nu tevergeefs zoeken.

Het gebied kan erg nat zijn. Zorg dus voor geschikt schoeisel. Een anti-muggenmiddel of ander muggenwerend materiaal wordt aanbevolen. Maar laat dit u niet beletten om toch naar de excursie te komen.

Avondexcursie: 's Avonds gaan we in het gebied nachtvlinders inventariseren met behulp van licht en stroop. Voor deze avondexcursie verzamelen we op dezelfde plek als bij de middagexcursie.

Contactpersoon: Siep en Jannie Sinnema (0516-471222 of 06-15641087)

Nationale nachtvlindernacht 2015 op vrijdag 11 september

Dit jaar is op vrijdag 11 september de Nationale Nachtvlinder Nacht vastgesteld. We zullen weer proberen ervoor te zorgen dat er in Friesland een aantal locaties is waar het publiek kennis kan maken met de nachtvlinders. Het voordeel van deze datum in september is het feit, dat het vroeg donker wordt en men niet tot elf uur hoeft te wachten voor de vlinderlamp aan wordt gezet. Een aantal locaties is al bekend. Zo zullen Siep en Jannie Sinnema hun opstelling weer plaatsen in de Kruidhof te Buitenpost. In de komende maanden wordt duidelijk wat verder de precieze locaties zullen zijn. We zullen ervoor zorgen dat alle locaties tijdig op onze internetsite worden vermeld.

Zaterdag 26 september: bladmijnen- en rupsenexcursie

De precieze plaats en het begintijdstip moeten nog worden vastgesteld; dit zal tijdig worden bekendgemaakt op onze website.

Insectenwerkgroep KNNV-Drachten

De insectenwerkgroep van de KNNV-afdeling Drachten legt dit jaar de nadruk op de vlinders; op woensdag 29 april is er een cursusavond in Drachten en daarnaast is er een aantal vlinderexcursies vastgesteld. De data staan achter in de Flinterwille in de datumlijst, details kunt u vinden op de website van de KNNV: www.knnv.nl/afdeling-drachten/beginpagina

Waarnemingen doorgeven Gerrit Tuinstra

Met het verschijnen van de Naamlijst & Voorlopige atlas van de macro-nachtvlinders in Friesland – Versie 2 (april 2014), is er een nieuwe werkwijze afgesproken m.b.t. het doorgeven van vlinderwaarnemingen uit Friesland cq. door leden van de Vlinderwerkgroep Friesland.

“Waarnemingen worden vanaf 2014 aan het eind van ieder jaar middels excellijsten naar de werkgroep gestuurd. Hierna volgt een controle van de waarnemingen door de werkgroep, waarna de bestanden van de afzonderlijke waarnemers doorgestuurd worden naar de beheerder van “Noctua”, die ze opneemt in dat landelijke databestand. Na ieder jaar krijgt de Vlinderwerkgroep Friesland één bestand retour, met daarin alle waarnemingen die door de leden aangeleverd zijn over dat jaar. Dit bestand wordt vervolgens weer opgenomen in de database van de werkgroep, zodat de werkgroep kan blijven beschikken over de door de leden verzamelde gegevens. Deze werkwijze kost minder tijd dan voorheen en zorgt ervoor dat zowel het landelijke databestand “Noctua” als de database van de Vlinderwerkgroep Friesland gevuld wordt met Friese gegevens, die vervolgens weergegeven worden in bijvoorbeeld de verspreidingskaarten op Vlindernet of een volgende versie van de atlas.” (tekst overgenomen uit de atlas).

We zijn nu ongeveer een jaar verder en hebben inmiddels enige ervaring opgedaan met deze nieuwe werkwijze. In dit artikeltje wordt een korte stand van zaken gegeven m.b.t. het aanleveren van de gegevens over 2014.

Invoerportalen

Veel vlinderaars, en uiteraard waarnemers van andere groepen flora & fauna, maken tegenwoordig gebruik van een van de invoerportalen die momenteel op internet aangeboden worden. Een van de bekendste is waarneming.nl, maar op telmee.nl en “landkaartje” worden ook waarnemingen van vlinders digitaal ingevoerd. Om dubbeltellingen en vooral ook veel werk te voorkomen hebben we met de beheerder van de landelijke database “Noctua” afgesproken, dat de gegevens die door leden van onze werkgroep ingevoerd worden op een van deze portalen, niet ook via de werkgroep aangeleverd hoeven te worden. We kunnen als werkgroep die gegevens wél retour krijgen om op te nemen in onze eigen database! Voorwaarde hiervoor is dat degenen die invoeren op een van de portalen toestemming verlenen aan de beheerder van Noctua hiervoor. Dit kan simpelweg met een e-mail (aan ondergetekende). Enige tijd geleden hebben de meeste leden van onze werkgroep een e-mail gekregen m.b.t. deze werkwijze en het verlenen van toestemming. Van verschillende leden hebben we daarna bericht gekregen. Sommige hebben daarbij gegevens over 2014 aangeleverd, anderen hebben alleen de toestemming verleend omdat ze hun waarnemingen al via een van de portalen hadden ingevoerd.

Groot-hoefbladboorder (*Hydraecia petasitis*)
Jubbega 17-08-2014 (Foto: J.Brinkgreve)
Zie bl.24

Wereldbladroller (*Crocidosema plebejana*)
(Foto: J. Brinkgreve) Zie bl. 24

Malvabandspanner
(*Larentia clavaria*)
Foto: J.Bringreve)
Zie bl. 23

Satijnlichtmot (*Palpita vitrealis*)
Jubbega 31-10-2014
(Foto: J. Brinkgreve) Zie bl. 24

Het vraatbeeld van *Heliozela hammoniella* (Berkenzilvervlekmot), op het blad van berk. Let op: het vrij in het blad liggende gangmijntje is niet veroorzaakt door de rups van *H. hammoniella*. (Foto G.Tuinstra) Zie bl.28

bosrand Lauwersoog , vindplaats *Heliozela hammoniella*. (Foto G.Tuinstra) Zie bl.28

Eupithecia insigniata (fruitboomdwergspanner) (Foto: G.Tuinstra) Zie bl. 30

Mythimna litoralis (Helmgrasuil); goed van de andere *Mythimna*-soorten te onderscheiden door de witte lijn, centraal op de vleugels, alsmede de zeer lichte achtervleugels. (Foto: G.Tuinstra) Zie bl. 27

Vraatbeeld *Coleophora artemisicoella* (bijvoetkokermoet) op bijvoet (*Artemisia vulgaris*)
(foto: G.Tuinstra) Zie bl. 21

Plusia festucae (Goudvenstertje); het beste kenmerk voor het onderscheid met *P. putnami* wordt aangegeven voor de rode lijn. De lichte vlek loopt op deze plek zeer spits toe.

Plusia putnami (Moerasgoudvenstertje); de rode lijn wijst naar de plek waar de lichte vlek juist afgerond is.

(Foto's: G.Tuinstra) zie bl. 29

Boven: dagvlinders in rivierbedding bij Fakfak, West-Papua. Nov. 2014

Papilio zalmoxis, een van de grootste dagvlinders van Afrika. Feb. 2015 Ebogo, Kameroen

zie bl. 1
(Foto's: Siep Sinnema)

Oncocera semirubella (Rolklaverlichtmot)
13 juli 2014 Terschelling (Foto's: G.Bergsma)

Ptilodon capucina (Kroonvogeltje)
27 sept. 2014 Fochteloerveen

Stand van zaken

Op het moment van schrijven van dit artikeltje, is er een lijstje samengesteld met daarop de namen van 15 leden van de werkgroep. Acht daarvan hebben recent hun waarnemingen over 2014 opgestuurd naar de werkgroep. Overigens hadden een paar hiervan (zoals gebruikelijk de voorgaande jaren) hun waarnemingen ook al rechtstreeks naar de beheerder van Noctua gestuurd. Na ontvangst is met sommige van deze leden contact geweest m.b.t. één of meerdere waarnemingen uit hun lijst, omdat het bijzonderheden waren of anderzijds opmerkelijke en/of mogelijk foutieve waarnemingen. Vervolgens zijn – al dan niet na correctie – de bestanden doorgestuurd naar de beheerder van Noctua. Na overname in Noctua stuurt de beheerder de lijst retour, met eraan toegevoegd een reeks kolommen met allerlei gegevens afkomstig uit Noctua, bv. over de landelijke zeldzaamheid. In een aantal gevallen heeft de beheerder ook waarnemingen geaccentueerd, omdat het opmerkelijke waarnemingen waren, bv. met betrekking tot de vliegtijd. Deze opmerkingen zijn teruggekoppeld met de waarnemers, waarna in sommige gevallen één of meerdere waarnemingen werden gecorrigeerd of verwijderd.

Vijf van de 15 waarnemers hadden hun gegevens ingevoerd via waarneming.nl en twee hadden dit gedaan in telmee.nl. Deze zeven waarnemers hebben toestemming verleend aan de beheerder van Noctua (via ondergetekende) om t.z.t. hun waarnemingen aan te leveren aan de werkgroep.

Om een beeld te krijgen van het aantal waarnemingen dat door de acht leden aangeleverd is aan de werkgroep (en dus ook aan Noctua), volgt hieronder een overzicht hiervan:

- lid a 15 waarnemingen
- lid b 80 waarnemingen
- lid c 290 waarnemingen
- lid d 360 waarnemingen
- lid e 720 waarnemingen
- lid f 1.530 waarnemingen
- lid g 2.240 waarnemingen
- lid h 4.060 waarnemingen

In totaal leverden deze acht leden ongeveer 9.300 waarnemingen! De meeste hiervan betroffen waarnemingen uit 2014, een klein deel was van eerdere jaren. De een levert weinig waarnemingen, de ander veel meer. Alle waarnemingen zijn welkom!

Correct aanleveren

Aan leden die nog waarnemingen aan willen leveren de vraag om e.e.a. zo eenvormig en correct mogelijk te doen, om achteraf veel werk te voorkomen. Gebruik bv. voor de naamgeving van soorten steeds dezelfde vorm, bv. Nederlandse naam of wetenschappelijke naam, uit één en dezelfde naamlijst (dus liever niet door elkaar). Probeer ook tikfouten te voorkomen. Indien een

huismoeder ingetikt is als “huismoeder” of “Noctua ronuba” dan wordt de soort (zonder correctie) niet gevonden wanneer geselecteerd wordt op “huismoeder” of “Noctua pronuba”. Echter voordat de waarnemingen doorgestuurd worden naar de beheerder van Noctua, worden tabellen gekoppeld aan een naamlijst om oude namen en/of tikfouten te corrigeren. Echter hoe minder fouten hoe minder tijd erin gestoken hoeft te worden om alles correct aan te leveren. Ik wil een ieder, die nog geen waarnemingen over 2014 aangeleverd heeft, vragen om dit alsnog te doen!

De populatie van de Sleedoornpage in Wolvega Siep Sinnema

Op zaterdag 14 februari meldden zich negen leden van de Vlinderwerkgroep Friesland (Hans Bijl, Sake Roodbergen, Reinie Piersma, Gerard Bergsma, Gerrit Tuinstra, Siep en Jannie Sinnema, Hans Jansen en Jaap Schelvis) bij de ingang van ijsbaan in Wolvega om deel te nemen aan onze jaarlijkse telling van de eitjes van de Sleedoornpage. Ook Menno Venema en Sicco Ens van de Vlinderstichting stonden om 10 uur klaar om met de telling te beginnen. Helaas wachtte ons direct een grote teleurstelling: de beheerders van de ijsbaan hadden alle boompjes, dus ook de opschieters van de Sleedoorn, nog verder weggemaaid dan vorig jaar. We waren dan ook snel klaar op deze locatie en telden toch nog 10 eitjes. Al onze pogingen van de laatste jaren om de beheerders rekening te laten houden met de populatie Sleedoornpages blijken tevergeefs en waarschijnlijk zal deze populatie over een paar jaar verdwenen zijn.

Hierop vertrokken we naar de boomwal bij de sportvelden, waar we met vereende krachten 41 eitjes wisten te vinden. Dit resultaat komt aardig overeen met de aantallen van de voorgaande jaren.

Na een lekkere warme drank in het Van der Valk restaurant gingen Siep, Jannie, Sicco en Menno nog op onderzoek uit in de Vlinderwijk in Wolvega, waar we in 2007 voor het eerst eitjes hebben gevonden in een boomwal. Vorige jaren hadden we hier al niets meer gevonden en na een uurtje tevergeefs zoeken kwamen we tot

Met vereende krachten zoeken op de ijsbaan in Wolvega (foto: Hans Jansen)

de conclusie, dat de populatie hier inderdaad verdwenen is. Omdat Gerrit onder tussen twee eitjes gevonden had op een andere locatie, namelijk in een boomwalletje aan de Jachtwerfstraat, zijn we daar ook nog even gaan zoeken en vonden daar een derde eitje. Misschien een nieuwe locatie? Of een zwervend vrouwtje Sleedoornpage dat hier haar eieren toevallig heeft afgezet? We moeten dat volgend jaar zeker even gaan controleren.

In de tabel hieronder staat een overzicht van het aantal gevonden eitjes in Wolvega in de laatste jaren:

Jaar	ijsbaan	sportveld	Jachtwerfstraat	vlinderwijk
2015	10	41	3	
2014	24	33		
2013	31	33		
2012	64	47		
2011	152	2		
2010	26	8		
2009	33			
2008	2			1
2007				6

Oproep *Coleophora artemisicolella* – Gerrit Tuinstra

Op 1 september 2014 vond ik voor het eerst de zakjes van *Coleophora artemisicolella* (bijvoetkokermoet). Zoals alle *Coleophora*-soorten maken ook de rupsen van deze soort zgn. kokertjes. Ze zijn vaak kenmerkend voor de soort, of een aantal soorten, en samen met de waardplant kun je een heel eind komen m.b.t. de determinatie. De kokertjes worden veelal gemaakt van bladdelen en spinsel en hebben dikwijls een heel kenmerkende vorm en/of structuur. Rupsen van *C. artemisicolella* (maar ook van een aantal andere soorten) maken het zichzelf gemakkelijk, door een bloemhoofdje van de voedselplant, voor *C. artemisicolella* veelal bijvoet (*Artemisia vulgaris*), uit te hollen om er vervolgens verder in te leven. Het uitgeholde bloemhoofdje wordt dan het kokertje. Dergelijke kokers worden ook wel zaadkokers genoemd. Het zoeken naar de rupsen, of beter gezegd de kokers, is een hele leuke bezigheid. Tenminste, als je weet waar je naar moet zoeken.

C. artemisicolella is in Nederland een vrij zeldzame soort. Althans, de soort wordt niet zoveel waargenomen. Maar het zou goed kunnen dat de soort veel algemener is dan bekend is. Daarom wil ik een ieder oproepen om komende zomer/najaar eens op zoek te gaan naar de kokers van *C. artemisicolella*. Dit kan het beste gebeuren van half augustus tot begin september. Je kunt daarbij op zoek gaan naar de kokers in de bloemen van bijvoet. Echter omdat de kokers gemaakt zijn van een bloemhoofdje, is dit een hele lastige klus. Het is daarom beter te zoeken naar de kleine gaatjes in bloemhoofdjes, veroorzaakt door de rupsen. Vanuit de kokers

vreten de rupsen namelijk andere bloemhoofdjes van binnen leeg. Ze maken daarvoor kleine gaatjes in de bloemhoofdjes. In tegenstelling tot de kokers zijn de gaatjes veel gemakkelijker te vinden, door simpelweg de bijvoetbloemen goed te bekijken. En als je dan de gaatjes gevonden hebt is het de moeite waard om even verder te kijken of de kokers ook gevonden kunnen worden. De foto's tonen zowel een koker (rode pijl) als de gaatjes die door de rupsen worden veroorzaakt (**foto bl. 17**). Probeer bij vondsten van gaatjes en/of kokers foto's ervan te maken. Ik ben benieuwd of er op de najaarsvergadering mensen zijn die *C. artemisicolella* gevonden hebben.

Friese natuurboekjes Sake P.Roodbergen

De Flinterwille-redactie vroeg mij wat te willen schrijven over de twee boekjes over vlinders waaraan ik werk. Dat wil ik met alle liefde doen. Ik stel mijzelf even voor. Mijn naam is Sake Pieter Roodbergen. Ik ben "hikke en tein" in een Friessprekend gezin in Grou. Als jongen raakte ik geïnteresseerd in het natuurrijke landschap rond mijn woonplaats. Ik werd al jong gegrepen door de geneugten van het Ijipaaisykjen, het zoeken en rapen van kievitseieren, zoals vrijwel alle Grouster jongens dat waren. De bloemrijke "greiden" werden mijn leerschool en natuureducatiecentrum. Ik werd in 1970 leraar aan de mulo, later mavoschool in Akkrum en gaf les in Engels en Biologie. In 1988 werd ik gevraagd om lid te worden van het hoofdbestuur, later dagelijks bestuur, van de Bond van Friese Vogelwachten (BFVW), een onbetaalde functie. Vanaf 1994 deed ik ook de redactie van Vanellus, het tweemaandelijks tijdschrift van de Bond. Ik stopte daarmee in februari 2008. Inmiddels had ik al enkele boeken geschreven over natuurzaken, o.a. over de vijftigjarige geschiedenis van de BFVW. Dit boek verscheen in december 1999. In de jaren na 2000, het jaar dat het prachtige dagvlinderboek van de Vlinderwerkgroep verscheen, werd hard gewerkt aan de Friese namen van vogels, zoogdieren, wilde flora, libellen en vissen. Ik nam deel aan alle werkgroepjes. Mijn afscheid van de BFVW als vrijwilliger en de verdergaande emancipatie van de Friese taal in natuurzaken waren aanleiding voor mij om me in te zetten voor de totstandkoming van een viertal Friestalige determinatieboekjes. Het onderwijs is een belangrijke doelgroep van de serie. In 2005 verscheen het boekje *Fûgels*, in 2013 *Blommen*, dat gaat over de wilde Friese flora. In december 2014 bracht ik de foto's en de teksten van het boekje *Deiflinters en Libellen* naar de uitgever, Louw Dijkstra, van Uitgeverij Wijdemeer in Leeuwarden. Het moet voor 1 april verschijnen. Op dit moment leg ik de laatste hand aan het vierde boekje *Nachtflinters*. Het enorme aantal dwong tot een scherpe selectie. Bij de totstandkoming van de beide laatste boekjes heb ik geweldige medewerking en steun ondervonden van bestuur en leden van de Friese vlinderwerkgroep, van diverse mensen van de landelijke Vlinderstichting en van heel veel liefhebbers in den lande. Deze spontane en belangeloze steun was hartverwarmend; ik wil dat heel graag beklemtonen. Dit is misschien ook wel een

aardige gelegenheid om even te wijzen op de Friestalige fauna-app die in november 2014 het licht zag. De naam is Fauna yn Fryslân. De gratis te downloaden app geeft informatie over tweehonderd diersoorten, van eencelligen tot en met de vogels. Hij tot stand gekomen met steun van de provincie, It Fryske Gea en de BFVW. In de technische realisatie speelde Naturalis Leiden een hoofdrol. Ik mocht de biologische inhoud verzorgen. Zoek maar eens de Gielegou (Wielewaal) op, dan hoor je me zelfs zingen! Net als bij de natuurboekjes is ook hier de combinatie van natuur en het Fries het belangrijkste doel.

Terugblik op een jaar rond vlinderen in mijn tuin Jan Brinkgreve

Toen Gerrit mij vroeg of ik een artikeltje wilde schrijven over mijn bevindingen van het jaar 2014 heb ik direct ja gezegd. Dit kwam mede doordat ik tijdens de determinatiedag een sfeer proefde bij Jannie en Siep thuis, die onmiddellijk uitnodigde iets bij te dragen, zelf actief te worden. Het was mijn eerste determinatiedag, maar kon helaas door omstandigheden niet al te lang blijven. Toch heb ik in korte tijd naast Jannie en Siep nog een aantal interessante mensen ontmoet met een hoop kennis in pacht. Naast mij zat bijvoorbeeld Anneke die alle rupsen kent en gezien haar boek ook alle dwergspanners. Links van mij zat Gerrit, die gewoon op elke vraag een antwoord weet. Samen met Siep heeft Gerard mij tekst en uitleg gegeven welke lens te gebruiken bij de fotografie van vlinders. En dan ontmoet je ook nog de auteurs van de “Kleine vlinders van Nederland”, Joop Kuchlein en Leo Bot. Kortom, voor mij waren dit bijzondere momenten.

Terug naar de tuin. Ik had met Valentijn van Bergen afgesproken, dat we onze tuinen het jaar rond zouden determineren. De nachtvlinders zijn daarbij best wel intensief gevolgd. De resultaten werden verwerkt in Waarneming.nl. Gelukkig komen de gegevens door toedoen van Gerrit ook weer terecht bij de Vlinderwerkgroep Friesland. Gewerkt werd er met de vlinderlamp, vlinderval, smeer en kloppen. Onze tuinen zijn allebei groter dan een halve hectare en bevatten behalve bos, een vijverpartij met daaromheen een wilde tuin met interessante flora en fauna. Dit jaar had ik weer een redelijk aantal wilde orchideeën en zelfs een broedende buizerd. Maar ook hebben we een rozentuin. Een kruidentuintje maakt het compleet. Kortom, voor vlinders van alles wat.

Het aantal waargenomen nachtvlinders mag er zijn. Aan het eind van het jaar stond de teller bij mij op meer dan 500 nachtvlinders, waarvan zo'n 200 micro's. Ze varieerden van zeer algemeen tot zeer zeldzaam. Nou snap ik zelf niet zoveel van het begrip “zeldzaamheid” die de website Waarneming.nl hanteert. Even een voorbeeldje. De Malvabandspanner (*Larentia clavaria*) (foto bl.15) had twee jaar geleden nog de status: zeer zeldzaam. Sinds vorig jaar is zijn status veranderd in: vrij algemeen. Wanneer je vervolgens naar het verspreidingskaartje kijkt, zie je dat er slechts vier waarnemingen zijn ingevoerd in heel Nederland. Nou ja, niet te zwaar aan tillen denk ik dan maar. Ik heb hem nu twee jaar op rij in mijn tuin kunnen fotograferen en ben benieuwd of deze spanner zich volgend jaar weer laat zien.

Ook de Diana-uil (*Gripesia aprilina*) bezocht de afgelopen twee jaar onze tuin. Vorig jaar meldde Valentijn enthousiast, dat *G. aprilina* ook bij hem op het doek zat. Direct tegen ons aan op nog drie plekken, dus totaal vijf. Daarnaast zijn er nog maar drie andere waarnemingen buiten deze kolonie, n.l. één in Noord-Holland en twee bij Maastricht. Dat maakt zo'n vlindertje toch wel bijzonder.

Tussen de ruim 500 soorten bevinden zich toch een aantal vlinders, die door hun voorkomen opvallen. Van sommige is het de enige of soms de eerste waarneming van Friesland of zelfs van heel Nederland. Ik baseer dat dan wel op gegevens die van de verspreidingskaarten van Waarneming.nl afkomstig zijn. Voor mijn tuin geldt dat voor ruim 20 soorten en dat vind ik dan toch wel weer interessant. Ik vraag me daarbij wel af of ik dan de enige ben waar b.v. zo'n zeldzame micro komt aanvaaien of dat andere waarnemers het gewoon niet zien of dat het hen minder boeit. Ik wil er toch een paar noemen. Neem nou de Nonnetjeszwamot (*Triaxomera fulvimitrella*). Toen ik hem eind mei vorig jaar invoerde, was er drie dagen eerder een exemplaar bij Leeuwarden aangetroffen. Aan het eind van het jaar bleken deze twee vlindertjes de enige waarnemingen van de soort, niet alleen voor Friesland, maar zelfs voor heel Nederland. Op 20 september landde er op het doek, een voor mijn tuin nieuwe soort, met volledig doorschijnende vleugels. Het bleek de Satijnlichtmot (*Palpita vitrealis*) (foto bl. 15). Een hele bijzondere verschijning. Eind oktober meldde *P. vitrealis* zich nog een keer. Ook deze melding bleek de enige voor Friesland te zijn. Een van de laatste micro's die mijn tuin bezocht, was de Wereldbladroller (*Crociosema plebejana*) (foto bl.15). Een onopvallend vlindertje dat na het invoeren het enige exemplaar zou blijken te zijn die in Nederland is waargenomen in het jaar 2014.

Tot slot nog even een bijzondere uil. Op 17 augustus dwarrelde een voor mij veel te grote Aardappelstengelboorder (*Hydraecia micacea*) op het doek. Ik stond direct op scherp. Na het determineren kwam ik uit op de Groot-hoefbladboorder (*Hydraecia petasites*) (foto bl. 15). Er was van deze soort tot dan toe nog geen enkele melding bekend. Nu begon ik me toch wat achter de oren te krabben. Weer een soort die in 2014 nog nergens in Nederland was waargenomen? Een admin van Waarneming.nl kwam uit op *H. micacea*. In mijn reactie meldde ik, dat ik *H. micacea* goed kende en dat dit exemplaar duidelijk groter was. De admin merkte op, dat vrouwtjes van *H. micacea* ook erg groot kunnen zijn. Ik heb hem tot slot maar aangepast.

Toen kreeg ik steun uit onverwachte hoek. Gerrit Tuinstra had de dialoog op Waarneming.nl gevolgd en was er zelf van overtuigd, dat ik toch goed zat. Gerrit had het verhaal zelfs voorgelegd aan mensen die de soort goed kenden. Ook die bevestigden dat het inderdaad ging om *H. petasites*. Niet veel later kwam dezelfde admin terug op zijn besluit. Hij vroeg mij nog even de voorvleugel te meten en vast te stellen welke kleur de achtervleugel had. Vlak daarna werd de soort goedgekeurd en daarmee voor Nederland de enige waarneming van de Groot-hoefbladboorder (*Hydraecia petasites*).

Door de toch ietwat verschillende biotopen, Valentijn heeft relatief meer gemengd bos, is er toch een verschil opgetreden in waargenomen soorten. Dat verschil vertaalde zich in ongeveer 130 soorten. Wij zijn tevreden met dit experiment. Ik hoop dat we komend seizoen ons steentje (vlindertje) weer bij kunnen dragen en zo meehelpen met het in kaart brengen van de verspreiding van onze inheemse vlinders. Ik wens iedereen een fijn vlinderseizoen toe met veel leuke en interessante waarnemingen.

Ik heb er eigenlijk wel weer zin in.

Inventarisaties nachtvlinders in 2014   Gerrit Tuinstra

Inleiding

In 2015 heb ik in verschillende terreinen naar nachtvlinders gekeken. Verschillend in de zin van de ligging van de gebieden, alsmede de natuurtypen binnen de terreinen. De focus lag op drie gebieden; het Lauwersmeergebied, de Duurswouderheide en een combinatie van de Twijzeler Mieden en de Hege Bult langs het Prinses Margrietkanaal ten westen van Drogeham. Alle drie terreinen, m.u.v. een klein deel van het inventarisatiegebied in het Lauwersmeer, dat van Defensie is, zijn in eigendom van Staatsbosbeheer, waarvan vergunning werd verkregen voor het betreden van de gebieden.

Het Lauwersmeergebied is bij de meeste mensen wel bekend. Het is een zeer gevarieerd gebied met bossen, fraaie graslanden en moerasachtige gebieden. Het deel van Defensie betreft een gebied met zoute kwel, waardoor er in een deel van het gebied een bijzondere zoutminnende vegetatie voorkomt. Het onderzoek dat ik daar sinds 2003 doe beperkt zich overigens niet tot de “natuurgebieden”, maar met regelmaat worden ook de bebouwde kom, wegbermen en de haven bezocht, wat soms leuke waarnemingen oplevert. Dikwijls sta ik met de lamp op plekken waar ik al eerder stond, maar ook worden nu en dan nieuwe plekken gezocht om de lamp neer te zetten of in de avond doorheen te struinen op zoek naar micro’s.

Ook de Duurswouderheide zal bij veel mensen wel bekend zijn. Het is het grootste heideterrein in Friesland. Het gebied kent natte en droge heide en er liggen verschillende vennen en pingoruïnes. Rondom de heide liggen bossen, met name naaldbossen en hier en daar delen met wat meer loofhout. De heide wordt begraaasd door schapen. Ik had toestemming om met de auto de paden rondom de heide en van oost naar west, dwars over de heide, te berijden om op de goede plekken te kunnen nachtvlinderen. Langzaam rijden was een must om o.a. de schapen niet te verstoren.

De Twijzeler Mieden en de Hege Bult liggen weer in een heel ander deel van Friesland en hebben een totaal ander natuurtje. In de Twijzeler Mieden liggen uitgestrekte moerasachtige vegetaties, waardevolle (blauw)graslanden en (broek)bossen. Het gebied is wat minder toegankelijk (vooral met de auto) dan de andere gebieden en ook geschikte plekken voor de lamp zijn er wat schaarser. Met regelmaat werd ’s nachts de welbekende roep van de roerdomp gehoord en nu en

dan ook de vreemde roepen van de 's nachts actieve waterral! De Hege Bult ligt aan de andere kant van het Prinses Margrietkanaal. De "Bult" zelf is met name begroeid met bomen en struiken (o.a. veel wilg en populier), maar ernaast ligt een grasland dat door vegetatiekundigen als een walhalla wordt beschouwd, vanwege de bijzondere planten die hier groeien. Dit deel is niet vrij toegankelijk!

Resultaten

Het Lauwersmeer werd in 2014 24 keer bezocht. Op 17 avonden/nachten werd met de lamp gewerkt, veelal voorafgegaan door een wandeling waarop gericht naar micro's werd gezocht. Daarnaast werd er twee keer gesmeerd en werd er vijf keer naar mijnen gezocht.

Op de Duurswouderheide werd op 10 avonden/nachten met de lamp geïnventariseerd. De lamp stond meestal aan de oostelijke of westelijke rand van de heide. Een paar keer werd bij windstil weer werd de lamp opgesteld op het dwarspad, midden op de heide.

In de Twijzeler Mieden en de Hege Bult werd zes keer met de lamp geïnventariseerd. De eerste keer was op 4 april en de laatste keer op 3 juli. Dit gebied is dus nog niet voldoende bekeken om een volledig beeld van de nachtvlinderfauna te krijgen.

Lauwersmeer

In 2014 is de totaalijst van het onderzoek aangevuld met meer dan 2.500 records (een record is een waarneming van een bepaalde soort op een bepaalde plaats en datum). Een deel van de waarnemingen is verzameld door Henk Smit (Lauwersoog). Henk ging met regelmaat met mij mee, maar ging ook zelf op pad met aggregaat, laken en lamp.

De totaalijst van het onderzoek telt inmiddels bijna 15.000 records en het aantal soorten dat waargenomen is bedraagt nu 913 (404 macro's en 509 micro's)! De soortenlijst van de macro's zal de komende jaren waarschijnlijk niet zo veel langer meer worden. Hoewel, in 2014 werden maar liefst 14 soorten macro's gezien die niet eerder in het gebied werden waargenomen. Tot deze 14 behoort ook de zakdrager *Psyche casta*, waarvan op 11 juli een zakje gevonden werd op een brugleuning. Om de 1.000 soorten te halen (een doelstelling die ik een klein beetje in m'n achterhoofd heb) zal met name ingezet moeten worden op de micro's. Hoewel ook die lijst al aardig lang wordt, zijn er binnen deze groep ongetwijfeld nog veel soorten te ontdekken.

Macro's

14 soorten macro's dus die nog niet eerder werden gezien. Niet allemaal even zeldzaam, maar blijkbaar hebben die soorten in het Lauwersmeergebied maar kleine populaties en/of mogelijk ging het om overvliegers van gebieden van elders; *Cosmorhoe ocellata* (blauwbandspanner), *Pterapherapteryx sexalata* (kleine blokspanner), de dagactieve *Panemeria tenebrata* (dwerghuismoeder), *Xestia baja* (bruine zwartstipuil) en *Miltochrista miniata* (rozenblaadje).

De rest van de in 2014 voor het eerst waargenomen soorten zijn wel (vrij) bijzonder, in ieder geval in onze contreien; de trekvlinder *Nycterosea obstipata*

(zuidelijke bandspanner), *Xanthorhoe quadrifasiata* (grote vierbandspanner), *Pennithera firmata* (hoekbanddennenspanner), *Drymonia querna* (witlijntandvlinder), *Calophasia lunula* (vlasbekuiltje), *Agrochola lunosa* (maansikkeluil), *Mythimna litoralis* (helmgrasuil) (**foto bl. 16**) en de trekvlinder *Lithosia quadra* (viervlakvlinder).

X. quadrifasiata was een grote verrassing. De soort komt bij ons eigenlijk niet voor en ook elders in Nederland (m.u.v. de duingebieden in Noord- en Zuid-Holland (bron: Vlindernet)) is het geen algemene vlinder. Een exemplaar werd op licht gevangen op 27 juli. Ook *D. querna* was een verrassing. Hoewel de soort de afgelopen paar jaar in Friesland – na lange tijd van afwezigheid – weer een paar keer gezien is, had ik ‘m zeker in het Lauwersmeergebied (nog) niet verwacht. Een exemplaar verscheen op 4 juli op het laken. Ook *A. lunosa* en *M. litoralis* zijn interessante soorten maar aan de kust wel te verwachten, met name *M. litoralis*, een echte kustsoort vanwege de voedselplant helmgras (*Ammophila arenaria*). Van beide soorten werd een exemplaar gevangen op licht, op resp. 20 september en 4 juli.

Hoewel het er aan het begin van de avond niet op leek, bleek die vierde juli een bijzonder goede avond te worden. Kort voordat het donker werd regende het stevig en ook later op de avond viel er nu en dan neerslag. Vanwege die regen werd de lamp opgesteld onder een afdak op het terrein van de werkschuur van Staatsbosbeheer. De regen heeft de vlinders niet weerhouden om te gaan vliegen, getuige het totaal van 202 soorten aan het einde van de nacht! Een record-aantal soorten (137 macro's/65 micro's). Nog geen week later (11 juli) was er nog zo'n top-nacht met opnieuw precies 202 soorten. Op deze avond verschenen maar liefst tien exemplaren van de prachtige *L. quadra*! De Nederlandse naam slaat op de vier vlekken op de voorvleugels van de vrouwtjes. De mannetjes hebben die vlekken niet! *L. quadra* is in Nederland een trekvlinder. Het afgelopen jaar was een bijzonder goed jaar voor de soort, want verspreid over heel Nederland werd de soort gezien. Echter tien exemplaren was wel heel veel, blijkbaar heeft er bij Lauwersoog enige stuwning van trek plaatsgevonden. *C. lunula* werd vastgesteld op 29 augustus. Aan het begin van de avond werden foto's gemaakt van een groeiplaats van vlasbekje (*Linaria vulgaris*), waarop eerder in het seizoen rupsen van *Eupithecia linariata* (vlasbekdwergspanner) gevonden werden. De groeiplaats bevond zich aan de zee-zijde van de Waddenzeedijk, een bijzondere plek voor deze kleine spanner. Tijdens het maken van de foto's werd een fraaie rups van *C. lunula* op een van de vlakbekken gevonden. *C. lunula* is niet eerder op het Friese vasteland gevonden en ook op de Waddeneilanden is het een zeldzaamheid. Overigens kan die vermeende zeldzaamheid te maken hebben met het feit dat *C. lunula* niet gemakkelijk op licht komt. Zoeken naar rupsen kan het bekende verspreidingsbeeld wel eens wijzigen.

Micro's

In 2014 werden 61 soorten nieuwe micro's voor het gebied vastgesteld. Ongeveer 25 hiervan betroffen soorten die gevonden werden door het zoeken naar

bladmijnen. Zo werden o.a. de mijnen van *Stigmella zelleriella* (Snellens' mineermot) gevonden op de waardplant kruipwilg (*Salix repens*). Deze waardplant komt op veel plekken in het gebied voor, maar de mijnen van *S. zelleriella* werden nog niet eerder gevonden. Een andere kleine mineerder is *Ectoedemia septembrella* (hertshoosmineermot). Op een aantal groeiplekken van sint janskruid (*Hypericum perforatum*) werden de mijnen van deze soort gevonden en op een van deze locaties werd ook de bladroller *Lathronympha strigana* (hertshoosbladroller) voor het eerst gevonden.

Een andere interessante vondst was die van de mijnen van *Heliozela hammoniella* (berkenzilvervlekmot) (foto bl. 16). Ik werd door iemand gewezen op zijn vondst van een mijn van deze soort, in het Lauwersmeergebied. Die persoon vertelde mij dat de mijnen te vinden zijn op jonge berkjes. In eerste instantie kon ik op geen enkele plek de mijnen vinden, op berkenopslag van één tot anderhalve meter hoog. Totdat de zoektocht werd voortgezet op veel kleinere berkjes. In een bosrand langs een grasland groeiden tientallen berkjes van 30 tot 50 centimeter hoog en juist op deze berkjes werden de mijnen gevonden (foto bl. 16). Rupsen van *H.*

hammoniella leven in eerste instantie als boorder, in de twijgen van berk, waar ze leven van het merg. Daarna, als de rups bijna volgroeid is, verplaatst hij zich via de bladsteel naar het blad. Na de bladsteel volgt een kort gangmijntje, waarna in het blad een uitsnede wordt gemaakt. In die uitsnede laat de rups zich op de grond vallen om vervolgens te verpoppen.

Een interessante vangst was die van een exemplaar van *Pseudopostega auritella* (wolfspootoogklepmot), op licht. Het is in Nederland een behoorlijke zeldzame soort, waarvan de rupsen mineren in de stengels van wolfspoot (*Lycopus europaeus*). Nog een zeldzaamheid is *Lampronia flavimitrella* (tweebandscheutboorder), waarvan een exemplaar overdag met het net gevangen werd, in een bosrand met veel braam in de ondergroei.

De meest opvallende waarneming was wel die van de kleine bladroller *Argyroploce externa* (eierdopmot). Tot vrij recent werd aangenomen dat de vlinder uit Nederland verdwenen was, na de laatste vondst op Terschelling, in 2000 (bron: Microlepidoptera.nl). Echter de soort werd teruggevonden op Schiermonnikoog en in de Noord-Hollandse duinen. De afgelopen jaren werd nu en dan gezocht naar de vlinder, in het Lauwersmeergebied, die rondbladig wintergroen (*Pyrola rotundifolia*) als voedselplant heeft (in Nederland), maar de soort kon nooit worden gevonden. Op 8 juni 2014 werd een aantal exemplaren waargenomen in een grasland, vliegend boven een vegetatie met veel rondbladig wintergroen.

Duurswouderheide

Van begin mei tot halverwege september werd met licht geïnventariseerd op de Duurswouderheide. Er werden in totaal 359 soorten (micro's & macro's) waargenomen, waaronder een aantal interessante. Niet alleen vanwege de zeldzaamheid, maar ook vanwege het groot aantal exemplaren dat soms werd gevangen. Een voorbeeld hiervan is de vangst van maar liefst 27 exemplaren van *Saturnia pavonia* (kleine nachtpauwoog), op 5 mei. Een dergelijk aantal

exemplaren heb ik van deze soort nooit eerder op het laken gehad. Ook opvallend was de waarneming van zo'n 20 exemplaren van de prachtige *Gastropacha quercifolia* (eikeblad), op licht op 18 juni. Voor deze soort bleef het bij deze ene datum. Ervoor en erna werd geen enkel exemplaar gezien! Anders was dat met *Plusia putnami* (moerasgoudvenstertje). Deze soort komt in dit gebied in veel grotere aantallen voor dan de normaal gesproken veel algemenere *P. festucae* (goudvenstertje). (**Foto bl 17**) Deze laatste soort werd op drie verschillende avonden gevangen, met in totaal "slechts" 15 exemplaren. Van *P. putnami* werden in totaal maar liefst 373 exemplaren gevangen, op vier verschillende avonden. Overigens gaat het natuurlijk om een schatting van het aantal exemplaren, met op 7 juli en 10 juli resp. ongeveer 120 en 250 exemplaren. Op 10 juli was *P. putnami* de algemeenste soort op het laken! Blijkbaar herbergt de Duurswouderheide een goed biotoop voor deze soort. De laatste soort, waarvan op één avond een erg groot aantal waargenomen werd, is *Lasiocampa quercus* (hageheld). Dat het een goed seizoen was voor deze soort bleek eerder al een keer, toen er zeer grote aantallen rupsen werden gevonden in de heidestruiken. Op 28 juli verschenen zo'n 60 exemplaren op het laken, de eerste vrijwel direct nadat de lamp aan ging. Normaal gesproken komen alleen de vrouwtjes op licht, maar nu verschenen er ook een aantal mannetjes op het laken. Andere interessante macro's die waargenomen werden zijn *Eupithecia exiguata* (loofboomdwergspanner), *Thalera fimbrialis* (geblokte zomervlinder), *Thaumetopoea processionea* (eikenprocessierups), *Acronicta menyanthidis* (veenheide-uil), *Catocala sponsa* (karmozijnrood weeskind) en *Euclidia glyphica* (bruine daguil).

Op 10 juli werd een exemplaar van de spanner *Petrophora chlorosata* (varens spanner) waargenomen. De lamp stond die avond op het middenpad, op korte afstand van een groeiplaats van veel adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), een van de voedselplanten van de vlinder. Op dezelfde avond werd ook een exemplaar van de micro *Monochroa cytisella* (varenboegsprietmot) gevangen. Rupsen van deze soort mineren in de stengels van adelaarsvaren. Voor zover bekend is de Duurswouderheide de tweede Friese vindplaats van *M. cytisella*, die ook elders in Nederland maar weinig waargenomen wordt. Een andere *Monochroa*-soort die waargenomen werd (op 20 mei en 9 juni) is *M. suffusella* (tweevlekboegsprietmot). Deze soort heeft een geschikt biotoop op de lagere delen langs o.a. het middenpad, op plekken waar de voedselplant veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) groeit.

Tot slot, voor wat betreft de Duurswouderheide, is het nog de moeite waard om de vangsten van een aantal neushoornkevers (*Oryctes nasicornis*) te vermelden!

Twijzeler Mieden en Hege Bult

Het aantal waargenomen soorten micro-nachtvlinders in deze gebieden viel een klein beetje tegen. Maar dat zal ongetwijfeld te maken hebben met de matige weersomstandigheden tijdens de inventarisaties met de lamp, alsmede het feit dat er niet veel in de avond specifiek naar micro's gezocht werd. Toch zijn er een aantal interessante soorten waargenomen, bv. *Eratophyes amasiella* (oosterse

schone) en *Cosmopterix lienigiella* (gele rietprachtmot) in de Twijzeler Mieden, en *Ancylis tineana* (bruine haakbladroller) langs de Hege Bult. In het grasland bij de Hege Bult werden op 21 juni een aantal exemplaren van de bij ons (en ook landelijk) vrij zeldzame *Crambus uliginosellus* (biezengrasmot) opgejaagd uit de vegetatie van het grasland. Op 3 juli verscheen nog eens een exemplaar op het laken, in hetzelfde gebied. Op 7 juni werd een exemplaar van *Nascia ciliaris* (moerasduiveltje) op licht gevangen, in de Twijzeler Mieden.

Op 29 april werden 40 soorten macro's op licht gevangen. Een behoorlijk aantal voor deze tijd van het jaar. Bijzonderheden waren de dwergspanner *Eupithecia insigniata* (fruitboomdwergspanner) (**foto bl. 16**) en de fraaie witte eenstaart of Chinese letter (*Cilix glaucata*). Beide soorten zullen in dit gebied meidoorn (*Crataegus monogyna*) of sleedoorn (*Prunus spinosa*) als voedselplant hebben. *E. insigniata* is een van de mooiste en best herkenbare dwergspanners in Nederland. De soort heeft een zilvergrijze grondkleur en een fraaie, veelal bruinachtige tekening. Het is Nederland een zeldzame soort. Uit onze omgeving zijn maar weinig recente waarnemingen bekend. Anneke van der Veen heeft ze de laatste jaren diverse keren in haar tuin te Opende gevangen. Op dezelfde avond werden ook *Eupithecia valerianata* (valeriaandwergspanner), *Simyra albovenosa* (kleine rietvink) en *Orthosia gracilis* (sierlijke voorjaarsuil) gevangen, allen soorten van over het algemeen wat vochtiger gebieden. Op 21 mei werd een exemplaar van *Bupalus piniaria* (dennespinner) waargenomen, op licht in de Twijzeler Mieden. Dit is een soort die je juist niet zou verwachten in het gebied, waar geen dennen of andere naaldbomen aanwezig zijn!

Perizoma albulata (ratelaarspanner) en *Anticollix sparsata* (wederikdwergspanner) werden beide in zowel de Twijzeler Mieden als bij de Hege Bult waargenomen. De voedselplanten resp. ratelaar (*Rhinantus* spp.) en wederik (*Lysimachia* spp.) zijn ruim voorhanden in beide gebieden.

Naast spanners werden ook soorten uit andere groepen waargenomen die kenmerkend zijn voor vochtiger gebieden. Mooie voorbeelden daarvan zijn *Chilodes maritima* (smalvleugelrietboorder), *Graphiphora augur* (dubbelpijl-uil) en *Lacnobia splendens* (moeras-w-uil). De meeste waarnemingen van *L. splendens* in Nederland worden in Friesland gedaan (bron: Vlindernet), in de laagveengebieden in zuid Friesland en de Alde Feanen. De Twijzeler Mieden sluiten hier mooi op aan!

Henk Smit

Zijn naam viel al eerder in dit artikel en ook in mijn praatjes op de bijeenkomst van de werkgroep heb ik de naam Henk Smit nu en dan genoemd. Ik leerde hem een aantal jaar geleden kennen via mijn werk. In de woning van Henk en zijn vrouw in Lauwersoog zaten met regelmaat grote aantallen laatvliegiers. We kregen het over nachtvlinders en vanaf dat moment is hij zich erin gaan verdiepen en ging hij met regelmaat mee, als ik weer met aggregaat en lamp in een terrein bij Lauwersoog stond. In zijn tuin keek Henk ook zelf naar nachtvlinders en vorig jaar kocht hij een aggregaat en ging hij zelf op pad. Veel vlinders werden gefotografeerd. Sommige

mensen kenden Henk en vooral zijn foto's via waarneming.nl. De vlinders werden stevast gefotografeerd op een heel herkenbare blauwgroene achtergrond! Inmiddels herkende hij veel soorten nachtvlinders en van een behoorlijk deel ook de wetenschappelijke namen! Voordat Henk met de nachtvlinders begon was hij vooral bezig met vogels. Tijdens onze gezamenlijke nachtvlinderavonden vertelde hij vaak over zijn reizen, waarbij hij samen met mensen uit verschillende werelddelen onderzoek deed naar o.a. de trek van roofvogels. In september, tijdens een van onze laatste nachtvlinderavonden van het afgelopen seizoen, vertelde Henk dat hij – vanwege zijn inmiddels al wat hogere leeftijd – in oktober/november voor de laatste keer naar Thailand en Nepal ging om naar roofvogels te kijken. Tragisch genoeg werd het inderdaad en wel heel letterlijk zijn laatste reis. Henk Smit overleed op 76 jarige leeftijd in Nepal.

Bijeengelezen   Siep Sinnema

Waring P. & M. Townsend (2015). Nachtvlinders: de nieuwe veldgids voor Nederland en België. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

In 2006 verscheen de eerste Nederlandstalige veldgids nachtvlinders. Dit betekende een enorme toename van belangstelling voor nachtvlinders. Sinds die tijd is de kennis over voorkomen en verspreiding enorm toegenomen en het werd hoog tijd voor een geheel herziene versie. Daarom is er de afgelopen jaren hard gewerkt om alle nieuwe kennis te verzamelen en samen te brengen in de nieuwe versie. In deze oorspronkelijk Engelse gids waren nogal wat Nederlandse soorten macronachtvlinders niet afgebeeld en voor de nieuwe versie zijn veel van deze toegevoegd. Richard Lewington, de tekenaar, heeft speciaal voor de Nederlandse uitgave soorten getekend. Ook zijn er afbeeldingen die niet de meest voorkomende vorm lieten zien aangevuld met nieuwe en meer karakteristieke plaatjes. In samenwerking met Natuurpunt en de Vlaamse Vereniging voor Entomologie werd de gids aangevuld met Vlaamse gegevens. Alle soorten in de gids kregen een Nederlandse naam. De nieuwe soorten die de afgelopen jaren in ons land zijn verschenen hadden vaak nog geen Nederlandse naam en deze moest dan nog worden bepaald.

Met deze gids kan het nachtvlinderonderzoek de komende jaren nog verder groeien en dat is van groot belang want we weten nog lang niet genoeg over deze belangrijke diergroep.

Dat deze veldgids up-to-date is blijkt wel uit het feit, dat de Maagdenuil (*Eucarta virgo*), die we vorig jaar tijdens onze excursie op de Delleboersterheide ontdekten en die nieuw voor Nederland bleek te zijn, al is opgenomen in het boek!

Entomologische Berichten, het tweemaandelijks verenigingstijdschrift van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV), bracht in het najaar van 2014 in uitgave 74 (6) een themanummer uit over de Noardlike Fryske Wâlden.

Landschapsbeheer Friesland heeft samen met Altenburg & Wymenga ecologisch advies en de Noardlike Fryske Wâlden (koepel van agrarische natuurverenigingen) een onderzoek gedaan naar de biodiversiteit in het kleinschalige agrarische cultuurlandschap in nationaal landschap de Noardlike Fryske Wâlden. In het onderzoek werd gekeken naar de vegetatie, broedvogels, vleermuizen en insecten.

De artikelen gaan in op de insectenfauna in de Noardlike Fryske Wâlden. Het themanummer bevat artikelen over verschillende groepen insecten, waaronder kevers, cicaden en nachtvlinders, geschreven door medewerkers van Landschapsbeheer Friesland, EIS Kenniscentrum Insecten, Staatsbosbeheer, Stichting Faunistisch onderzoek Carabidae, Rijksuniversiteit Groningen en auteurs op persoonlijke titel. Deze schrijvers hebben ook bijgedragen aan de inventarisatie van de insecten in het gebied. Maar ook andere onderzoekers zoals mensen van de Vlinderwerkgroep Friesland, de Nederlandse Entomologische Vereniging afdeling Noord. Ook verschillende werkgroepen van EIS Kenniscentrum Insecten hebben excursies gehouden in het gebied.

Gerrit Tuinstra, werkzaam bij Landschapsbeheer, is auteur en mede-auteur van een aantal artikelen in dit themanummer.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer B. Roosma
De Tynje 15
9201 AX Drachten
Tel. 0512 - 519794

Mevr. Lisette Tabak
De Delte 10
9289JL Drogeham
Tel. 06-25166953

Adreswijziging:

De heer W.G. de Jong
Dr. Jacob Botkeweg 8
8935 AC Leeuwarden

De heer D. Stienstra
Terhornestrijtte 8
9045 PX Bitgummole

Afmelding als lid:

De heer J.R. Janssens, Leeuwarden

Noteer deze data in uw agenda!

- zondag 29 maart   Bijeenkomst NEV-Noord te Drachten
- zaterdag 4 april   Bijeenkomst sectie Ter Haar te Schoonrewoerd
- donderdag 16 april   Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp
- woensdag 29 april   vlindercursus KNNV Drachten
- zaterdag 2 mei   excursie Appelscha Vlinderwerkgroep Friesland
- zondag 17 mei   Vlinderexcursie KNNV Drachten
- zaterdag 6 juni   Excursie Kiekenberg Vlinderwerkgroep Friesland
- zondag 14 juni   Vlinderexcursie KNNV Drachten
- 19 t/m 21 juni   Excursie ter Haar/Snellen Zuid-Limburg
- vrijdag 10 juli   Nachtvlinderavond KNNV bij tropische kas Beetsterzwaag
- zondag 12 juli   Vlinderexcursie KNNV Drachten
- zaterdag 18 juli   Excursie Schiermonnikoog Vlinderwerkgroep Friesland
- zaterdag 15 augustus   Excursie De Deelen Vlinderwerkgroep Friesland
- zondag 16 augustus   Vlinderexcursie KNNV Drachten
- vrijdag 11 september   Nationale Nachtvlindernacht, o.a. Kruidhof Buitenpost
- zaterdag 26 september Excursie Bladmijnen en rupsen Vlinderwerkgroep Friesland (bijzonderheden komen tijdig op onze website)

Op de Voorjaarsbijeenkomst zullen we weer voldoende exemplaren beschikbaar hebben van “**Dagvlinders in Fryslân**“ voor de weggeefprijs van € 5,-. Leuk om cadeau te geven bij verjaardagen etc.

